

Sveti Jean je/ni Črtomir pogan

Marcello Potocco

Univerza na Primorskem, Slovenija

marcello.potocco@fhs.upr.si

Krst pri Savici

Ljubezen »odrešuje bolj z odpovedjo kakor s pristankom [...]. Temu spoznanju je dal Prešeren v *Krstu* simbolno podobo [...], skladno [...] s potrebami in možnostmi takratnega slovenskega življenja. [...] Zato je morebiti v nekaterih vrsticah močneje naglasil krščansko preobleko ali formo svojega spoznanja, kakor bi bilo estetsko nujno, čeprav je krepko, skoraj izzivalno poudaril razloček med tem, kako on pojmuje in doživlja krščansko ljubezen, in kaj so napravili iz nje srditi zapozneli janzenisti« (Slodnjak 1968, 125). Tako se Anton Slodnjak približa tistemu izmed vprašanj v Prešernovem *Krstu pri Savici*, ki se je v literarni vedi že od samega začetka uveljavilo kot eno temeljnih vprašanj *Krsta*.

Le nekaj let po Slodnjakovem pregledu – nikakor ne edinem Slodnjakovem delu, v katerem se je ukvarjal s Prešernom in njegovim *Krstom* – so izšli *Pogledi na slovensko književnost* Borisa Paternuja, ki ponuja skoraj diametralno nasprotno razlago *Krsta* in Črtomirjevega odnosa »do vere in vseh ver«, ta je namreč za Paternuja (1974, 298) »racionalistični, v bistvu humanistično ateistični«.

Oba, časovno skoraj vzporedna pogleda dveh vodilnih prešernoslovcev iz vrst slovenistične literarne vede zelo dobro pokažeta na težavnost pri interpretaciji Prešernovega besedila, ki seveda izhaja iz njegove notranje strukture. Dvodelnosti *Krsta* – njegovega »Uvoda«, v katerem lahko zaznavamo neuspešni nacionalni projekt, in jedrnega dela, v katerem se osredinjenje premakne k Črtomirjevi psihi in zlasti k ljubezenski tematiki – enostavno ni mogoče spregledati. Paternujevo besedilo je eden od referenčnih tekstov interpretacije *Krsta* tudi zato, ker za obdobje pred letom 1974 podaja dovolj podroben pregled dolgega seznama in relativno širokega diapazona predhodnih interpretacij *Krsta*, marsikdaj takih, da so si nasprotovale celo v različnih obdobjih posamičnega interpreta. To zlasti velja za obe glavni interpretaciji Franceta Kidriča (Paternu 1974, 228). Ob enigmatičnem Črtomirjevem spreobrnjenju se večina razlag *Krsta* ukvarja s Črtomirjevimi notranjimi psihičnimi stanji, v katerih vidijo tudi poteze

Prešernove stiske, resignacije in/ali umetniške regeneracije. Neobhodno pa trčijo, nekatere bolj, druge manj, ob vprašanje vrednotenja krščanstva in ob vprašanje nacionalne funkcije *Krsta*, zlasti ob predpostavki, da naj bi bil *Krst* Prešernov poizkus – ali vsaj nadomestek poizkusa –, da bi ustvaril nacionalno pesnitev.

Vprašanje krščanske in nacionalne ideologije, torej krščanskega in nacionalnega ideološkega diskurza ali protidiskurza, je potemtakem pri interpretaciji *Krsta* bistveno. Tudi Paternu (1974, 298) v svoji interpretaciji pesnitve Črtomirjev odnos do vere povezuje z nacionalno problematiko, ko Črtomirjevo povezavo s staroslovensko vero in mitologijo razume izključno kot znamenje »samostojnosti in politične svobode njegovega ljudstva«. Pri formulaciji krščanske motivike so nedvomno svojo vlogo odigrale zunanje okoliščine. Znano je, da je Prešeren o *Krstu* Čelakovskemu pisal kot o »metrični nalogi«, s katero naj bi se Prešeren želel prikupiti duhovščini (prim. npr. Slodnjak 1968, 123). V novejšem času Zoran Božič opozarja na podobno Prešernovo motivacijo v povezavi s cenzuro. Po cenzorski zavrnitvi nemške »Dem Andenken des Matthias Čop« naj bi po mnenju Božiča v *Krstu* Prešeren posegel po »izpovedovanju med vrsticami« z »dvojno tekstualizacijsko strategijo«, pri čemer naj bi snov v drugi polovici pesnitve, ki »kar najbolj ustreza katoliški ideološki orientaciji cenzorjev«, služila kot odvrnitev pozornosti od nacionalne in svobodoljubne misli prve polovice pesnitve (Božič 2014, 415–418). Pri interpretaciji *Krsta* je svojo vlogo odigrala tista razdvojenost slovenskega kulturnega prostora, ki jo v »Uvodu« naznači sam Prešeren; ta ni vidna le v literarnozgodovinskih interpretacijah, ki jih je tri desetletja po Paternuju, upoštevajoč tudi novejšo gradivo, popisal še Janko Kos (2001a), marveč prav tako v kasnejših medbesedilih navezavah v slovenski literaturi, ki glede na svojo nazorsko usmeritev bolj poudarjajo bodisi krščanstvo bodisi svobodomiselnost (Juvan 2016, pogl. 7.3).

Vendar recepcija literarnega besedila ne more biti popolnoma neodvisna od njegove strukture. V svoji obravnavi odnosa med literaturo in ideologijo sem nakazal, da se morebitna ideološka funkcija besedila vselej udejanja v krožni zanki med njegovo recepcijo in strukturo potencialno prisotnega ideološkega diskurza, ki ustrezno deluje, kadar imamo v besedilu opravka z usklajenim delovanjem afektivnih in spoznavnih elementov (Potocco 2006, 76–79). Tudi Prešernov *Krst* takšna svetovnonazorska oz. ideološka branja lahko omogoča le s svojo notranjo strukturo, ki pa je v tem primeru sama po sebi dvoumna in razklana. Kos, ko *Krst* tolmači v okviru dekonstrukcijske metode kot aporetično besedilo *par excellence*, zatrjuje, da

je besedilo »na površju svojih logično izpeljanih idej [...] nedvomno nacionalno svobodomiselno, v njegovi estetiki, podobah, retoriki jezika pa je navzoča tudi nostalgija po krščanstvu, če že ne kar apologija«; pri tem oba načina interpretacije izhajata iz besedilu inherentne dvojnosti smisla (Kos 1993, 6–7).

Marko Juvan z druge strani pokaže (2002, 357), da je dvoumnost *Krsta* prav tako posledica interdiskurzivne konfliktnosti, pri čemer tudi ta izhaja iz ambivalentnega vrednostnega perspektiviranja, ki je največkrat utemeljeno na uvajanju pluralne fokalizacije. Če afektivne prvine oz. afektivno plast besedila pojmuje kot »spodbujevalke odziva na tekst kot tekst in njegova stilistična sredstva«, celo kot »tvorbo ricoeurjevskega pripovednega glasu«, ki ustavi pozornost na dejanju sprejemanja (Potocco 2006, 77), potem je estetiko, podobe in retoriko jezika, o kateri govori Kos, treba razumeti kot afektivni element, ki ruši spoznavno identifikacijo bralca z zunajtekstualnimi polji: identifikacijo, v okviru katere »označevalec zgolj označuje predstavljeno materialno, zunajtekstualno resničnost«. In ker je spoznavna identifikacija bistvena za ideološko funkcijo besedila (str. 77), njena neenovitost ruši ideološko, enopomensko delovanje *Krsta*. Še pomembnejše je Juvanovo (2002, 357) opozarjanje na interdiskurzivno konfliktnost, saj v *Krstu* prepozna diskurze svobodomiselstva, verskega skepticizma, panslovanstva, prebujajočega se nacionalizma, a tudi še doktrino in simboliko krščanstva. Kot sem že opozarjal, v literarnem delu, kadar bodo v njegovi zgradbi izpostavljene »različne, nasprotujoče si ali enakovredne idejne prvine, nobena ne bo zmožna delovati kot enoznačni potencial ideološke interpelacije [...] s praviloma enoznačnim smislom« (Potocco 2006, 77), in prav v tem mehanizmu lahko vidimo razlog, zakaj *Krst* v vsej zgodovini interpretacij ni mogel voditi k enoznačnemu tolmačenju, niti in še zlasti ne k tolmačenju svoje potencialne narodnosposodbuje tematike. Spričo nasprotujočih si idejnih prvin tudi ni mogoče z lahkoto reči, v kakšno razmerje v besedilu stopata dva od najpogostejše izpostavljenih diskurzov: nacionalni in katoliški.

Najverjetnejša teza, ki bi sledila iz Kosove opazke, Juvanovega tolmačenja interdiskurzov ter iz Kidričevih in Paternujevih težav ob interpretaciji prevladujočega nazorskega pogleda v besedilu, je ta, da nacionalni in katoliški diskurz v *Krstu* nista v harmoničnem, temveč v opozicijskem razmerju. To predpostavko, ki jo izvajam zlasti iz Juvanovega tolmačenja, bom v nadaljevanju *per negationem* skušal prikazati ob primerjavi z delom, ki je nastalo v okoliščinah podobne nacionalne podrejenosti, kot je bila značilna za slovenski prostor v času nastanka *Krsta pri Savici*.

E. J. Pratt, mitolog kanadske anglofone skupnosti

Leta 1940 je v Torontu izšla pesnitev *Brébeuf and his Brethren* Edwina Johna Pratta (1882–1964), ki ga kanadska literarna veda označuje kot »prehodnega modernista« (Djwa 1977), tj. kot most med romanticizmom in modernizmom. Tudi Prešernov *Krst* lahko po Juvanovi interpretaciji razumemo kot prelom s tradicionalno žanrsko matriko – in kar je še pomembneje, s tradicionalnim idejnim horizontom romantike. Poleg že omenjenih aporij, različnih perspektiv, ambivalenc, polisemij in podobnega Juvan opozarja na dva vidika *Krsta*, ki razgrajujeta (domnevno) romantično težnjo k totalizaciji. Najprej opozarja na Prešernovo žanrsko »degradacijo« *Krsta*, ki se kot »povest v verzih« ali celo »metrična naloga« izmika poskusu ne le žanrskega, ampak tudi idejnega poenotenja, kakršno naj bi bilo značilno za nacionalni ep (Juvan 2002, 354–356); obenem naj bi zlasti struktura Črtomirjeve zgodba kazala na »[m]oderno koncepcijo eksistence, ki se ne more utemeljiti na nobeni metafizični identiteti« (str. 357). Tudi Pratt v celotnem svojem delu postavlja pod vprašaj subjektovo totaliteto in še zlasti absolutnost v odnosu do zunanjih sil, vendar je pri njem rušenje subjekta zaznavno izključno na tematski ravni, kot konflikt med človekom in naravo, medtem ko na ravni oblike (z izjemo nekaterih lirskih pesmi) zavestno teži ne le k totalizaciji, marveč v svojih zadnjih dveh pesnitvah tudi k eksplisitemu poizkusu stvaritve nacionalnega epa.

Tematizacija narave je pri Prattu dediščina kanadske različice postromantike: kot opozarja Richard Arnold in kot sem pokazal tudi sam, zlasti pri Archibald Lampmanu (1861–1899) dvoumno podobje v zvezi z naravo ruši neproblematično transcendentalistično identifikacijo lirskega subjekta z naravo (prim. Arnold 1981; Potocco 2011, 22–23), kar je tudi sicer značilno za generacijo t. i. konfederacijskih pesnikov, ki ji Lampman pripada. Že pri Lampmanu bi v porajajoči se negativni, človeku nasprotujoči percepciji narave lahko videli odsev Darwinove evolucijske teorije, še toliko bolj to velja za Pratta (Reimer 1976). Pri slednjem se po mnenju Sandre Djwa darvinistični evolucionizem naslona na njegovo krščansko prepričanje, a se poveže tudi z deterministično filozofijo (Djwa 1989, xxi), tako pa se reprezentacija brutalnosti narave še bolj osamosvoji. Še več, zunaj tega odnosa ni mogoče tolmačiti niti Prattovega odnosa do tehnike – ki je izpostavljen zlasti v pesnitvah *The Titanic* (1935) in *Towards the Last Spike* (1952) – niti odnosa do staroselcev, ki je v ospredju v pesnitvi *Brébeuf and his Brethren*. Darwinistična ideja in deterministična filozofija najverjetneje podlagata tudi model, ki se je kasneje uveljavil kot temelj kanadskega kulturnega mita, in sicer reprezentacijo (eksistencialno) krhkega človeka,

novodošleka, ki je zoperstavljen ledeni, brezbrizni naravi severa (Potocco 2011, 21).

Eksplisitni Prattov poizkus, da bi v okviru tega mitološkega modela ustvaril nacionalni ep, je bila pesnitev *Towards the Last Spike*, ki opisuje gradnjo kanadske transkontinentalne železnice. Da si je Pratt izbral motiv železnice, ni nenavadno, saj je železniška povezava omogočila pridružitvev Britanske Kolumbije Dominionu Kanada, obenem pa je Prattu nudila naravno izhodišče za reprezentacijo boja med človekom in širnim naravnim prostorom kanadskega severa. V odnosu do pesnitve *Brébeuf and his Brethren* lahko t. i. »nacionalni ep« služi kot izhodišče spričo dveh razlogov: prvi je vpetost obeh pesnitev v dualizem narava/človek, ki se udejanja v specifični obliki postrazsvetljenske opozicije narava/kultura; drugi razlog je, da v obeh pesnitvah lahko vidimo poskus udejanjanja skupnega kanadskega kulturnega oz. kar nacionalnega mita, ki je primarno bikulturni, tj. anglo-francoski mit, utemeljen na potlačitvi nedominantnih govornih/etničnih skupin.

Razlike med obema besediloma so zaznavne, ne le zato, ker je v pesnitvi *Towards the Last Spike* namenoma odsotna motivika krščanstva, ampak predvsem zato, ker vlogo epskega junaka v njej privzame kolektivni subjekt: nacija, ki jo reprezentirata predsednik vlade ter tehnični vodja gradnje. Gradnja zato ni razumljena le kot obvladovanje fizične narave, torej izključno izhajajoč iz razsvetljenske dinamike sopostavljanja nasprotja med zunanjo naravo in (notranjo) kulturo, temveč jo lahko razumemo tudi kot metaforo za obvladovanje zunanjega ali notranjega »drugega«; Northrop Frye (1965, 830) v definiciji kanadskega imaginarija poudarja tudi in prav obvladovanje notranjega eksistencialnega strahu pred divjino in tujostjo severa. Dvojnost, ki jo Frye formulira na ravni kanadskega imaginarija, James Johnson na vzporedni ravni zaznava ravno v obeh Prattovih pesnitvah, *Towards the Last Spike* in *Brébeuf and his Brethren*, ko zatrjuje, da Pratt zrcali kulturno razpetost naroda med »religioznim asketizmom francoske skupnosti« – ki bi v Fryevi terminologiji ustrezal eksistencialnemu strahu pred prostorom na relaciji sever – jug – in k zahodu usmerjeno »tehnološko zmožnostjo angleške protestantske izkušnje« (Johnson 1984, 143–44), ki ustreza obvladovanju zunanjega drugega. Že iz te poenostavljene interpretacije pa lahko vidimo, da v tradicionalni kanadski nacionalni mit, ki je nastajal pred sedemdesetimi leti 20. stoletja, niso vključene govorne in etnične skupine izven anglo-frankofone skupnosti, kar je posebej pomenljivo zato, ker je v nasprotju s tehnološkimi vodstvenimi položaji manualno delo pri gradnji železnice pripadlo prav njim. Francis Reginald Scott (1966, 64) je v pesmi »All the Spikes but the Last« razmeroma kma-

lu po izidu Prattove pesnitve, leta 1966, opozoril na to dejstvo in ustvaril enega od splošnih mest zlasti postkolonialne kritike Prattovega pesništva: »Where are the thousands from China [...] Is all Canada has to say to them written in the Chinese / Immigration Act?«

Prattovo zanimanje za tehniko bi nemara lahko videli kot odsev modernizma, vendar njegov odnos do tehnike ni vselej odnos fascinacije; tehnika v njegovih delih celo ni čisto vselej zmagovalni element podreditve, najizraziteje je v binarizmu kultura/narava poražena v pesnitvi *The Titanic* (1935), kjer narava, poosebljena v metafori »kremplja« ledene gore, prevlada nad človekovim kulturnim in tehnološkim dosežkom. Pri Prattu je torej tehnika vpeta v razsvetljenski oz. postrazsvetljenski vzorec kultivacije narave, ki ga je v kanadsko poezijo vnesel Oliver Goldsmith (1794–1861) s svojo pesnitvijo *The Rising Village* (1825).¹ Vzorec, ki ga je uporabil Goldsmith, hote ali nehote predpostavlja, da si v binarizmu narava/kultura nasproti stojita specifična narava, tj. narava »zlobnega severa«,² in človek prišlek. Če je pri Goldsmithu prišlek še vedno britanski kolonialni podaljšek, je v času Prattovega pisanja vsled znatnih političnih in kulturnih sprememb na severu novega kontinenta nasprotnik v binarizmu kultura/narava pridobil določnejšo lastno identiteto – spričo česar tudi ni bilo dopustno, da bi bil poražen. To je morda najpomembnejša skupna točka pesnitev *Towards the Last Spike* in *Brébeuf and his Brethren*. Britanski kolonializem, ki ni bil le politični, ampak tudi kulturni – Frye in Margaret Atwood sta za opis kanadske mentalitete pogosto uporabljala izraz »kolonialna mentaliteta« –, je sprožal potrebo po nacionalno pomembnem besedilu in heroju, skratka, po nacionalnem ideološkem diskurzu tudi več kot sto let po romantičnem nacionalizmu habsburške pomladi narodov.

Brébeuf and his Brethren

Podobno kot pri Prešernu je potreba po nacionalnem ideološkem tekstu – znotraj (v Kanadi ošibljenega) kolonialnega pritiska – tudi v interpretaciji

¹ »Kanadski« Oliver Goldsmith je nečak slavnjšega »irskega« Goldsmitha, avtorja Pamele in Župnika Wakefieldskega, a tudi pesnitve *The Deserted Village* (1770), katere nadaljevanje in zrcalna obdelava je *The Rising Village*. Interpretacije kanadskega besedila so razmeroma raznolike, vendar je prevladalo stališče, da je pesnitev v veliki meri posnetek svoje vzornice, predvsem pa, da ne premore refleksije do kolonializma, marveč prevzame nekritično perspektivo britanskih kolonizatorjev.

² Izraz *malevolent north* (angl.) privzemam iz naslova ene od esejističnih knjig Margaret Atwood, s primerno distanco do pretirano generalizirajočih koncepcij imaginarija, kakršno izraža tudi trop »zlobni sever«.

pesnitve *Brébeuf and his Brethren* ustvarila različna mnenja glede vrednostnega stališča, ki naj bi ga Pratt zagovarjal. Načeloma imamo opravka s pesnitvijo, ki apologetsko opisuje jezuitske misijone, a z elementi, ki enoznačno versko ideološkost postavljajo pod vprašaj, prvič zato, ker je v besedilo vtkan diskurz nacionalne ideologije, in drugič zato, ker jezuitska, tj. katoliška verska ideja ni tudi prevladujoča ideja protestantske Kanade. Podobnost s *Krstom* v interpretacijskih zadregah lahko služi kot izhodišče za soočenje obeh besedil. V širokem spektru interpretacij Prattovega besedila naj navedem dve skrajnosti: Peter Hunt meni, da je pesnitev »nepopustljiva in namerna« apologija herojstva in prepričanja jezuitov, medtem ko Vincent Sharman zatrjuje, da je opis spreobračanja Indijancev ironičen – Sharman izpostavi zaključek pesnitve, ki opisuje cerkev, postavljeno v bližini danes rekonstruiranega jezuitskega misijona (Pratt 1989, 109–110, v. 2115–2137). Ta zaključni opis razume kot le navidezno apologijo, v resnici pa obtožbo kanadskega kolonializma. Peter Buitenhuis Huntove prokršćanske interpretacije pesnitve sicer ne zanika povsem, a opozarja (1987, 143), da »v svoji vnemi, da bi pesnitev videl kot katoliški ep, pozablja, da je to v prvi vrsti kanadski ep«.

Za tujega bralca Buitenhuisov komentar nikakor ni samoumevna trditev, zato nas mora še posebej zanimati, zakaj s tolikšno gotovostjo poudarja, da je pesnitev intendirana »v prvi vrsti« kot nacionalnointerpelativno besedilo. Vsekakor nam obe skrajnosti v interpretacijah povesta, da je tudi pesnitev *Brébeuf and His Brethren* treba razumevati v luči istega križanja katoliškega in nacionalnega diskurza kot Prešernov *Krst*.

Kršćanski diskurz je utemeljen v eksplicitno katoliški ideji, ki v prvi vrsti podlaga fabulo, postavljeno v misijon Ville Saint Marie;³ tudi glavni figuri sta jezuitska duhovnika, osnovni motiv pa pokristjanjevanje staroselcev, ki kulminira v mučeništvu Brébeufa ter njegovih sobratov. Zlasti je poveden konec besedila, ki po prizorih mučenja prinaša na videz harmonično pomiritev v opisu povzdignjenja jezuitskih misijonarjev.⁴ S Prešernovim *Krstom* Prattove pesnitve torej ne družijo le prisotnost katoliškega diskurza, temveč eksplicitno tema pokristjanjevanja, čeprav med glavnima protagonistoma obeh besedil obstajajo bistvene razlike.⁵ Po drugi strani Prat-

³ Danes Saint Marie Among the Hurons ob Jurijevem zalivu jezera Huron.

⁴ Pesnitev se zaključi s podobo cerkve, poimenovane Svetišče kanadskih mučenicov in zgrajene nedaleč stran od nekdanjega misijona, kjer stoletja po opisovanem dogajanju »pojejo / Ave in lomijo sveti kruh« (Pratt 1989, 110, v. 1939–40). V cerkvi hranijo relikvije obeh glavnih junakov pesnitve, Jeana Brébeufa in Gabriela Lalemanta.

⁵ Na površinski ravni velja omeniti, da je Črtomir tisti, ki je pokristjanjen, Brébeuf pa po-

tovo besedilo od *Krsta* najbistveneje loči dosledni historicizem; Prattovi pesnitvi v kanadski literarni vedi veljata za tipični primer t. i. dokumentaristične poezije, o kateri Dorothy Livesay zatrjuje, da temelji na dokumentiranih dejstvih nekega zgodovinskega dogajanja, ki so po navadi nanizana brez fikcijskih vložkov (gl. Archer 1988, 43). Dosledna zvestoba virom nudi manj možnosti za oblikovanje različnih diskurzov; to velja vsaj na ravni časovnega in logično-kavzalnega oblikovanja fabule. V Prešernovem *Krstu* na razklanost in na posledično raznolikost interpretacij vpliva v prvi vrsti strukturiranost besedila na dve – če štejemo še posvetilo Matiji Čopu, tri – strukturni/-e enoti/-e. Vsaka od enot je s fabulo (»javni« boj/»intimna« spreobrnitev) ter z obliko (sonet, tercina, stanca) nosilka ene od tekstualnih perspektiv. Pratt zaradi sledenja zgodovinskemu viru take strukturne razcepljenosti zavestno ne udejanji; na edini rez naletimo na koncu besedila, ko je povzdignjenje jezuitskih misijonarjev s prolepso predstavljeno iz preteklega v sedanji čas.

Prattov glavni zgodovinski vir so bila jezuitska poročila *Relations des Jésuites de la Nouvelle-France* med letoma 1623 in 1673, konkretno tista pred letom Brébeufove smrti (1649); občasno se kot vir pojavi tudi zgodovinski prikaz jezuitskega delovanja Francisa Parkmana (1823–1893) *The Jesuits in North America in the Seventeenth Century* (1867). Prattovo besedilo s formalno členitvijo popolnoma sledi delitvi jezuitskih poročil (Pontuale 1992), to pomeni, da si je namenoma izbral linearno narativo z mehaničnim načelom členitve po letnicah, občasno celo po datumih posamičnih jezuitskih pisem in zapisov oz. po posameznih fazah v delovanju misijona. Svoj vir pogosto citira, še pogostejše parafrazira z razmeroma majhnimi odmiki v primerjavi z izvirnikom (Nyland 1977). Jasno je, da je na ta način bolj od Prešerna omejen tudi pri rabi jezika in posledično pri rabi diskurza/diskurzov. Takšna linearna, mehanična in »citatna« narativa, se zdi, s svojo avtoritativnostjo pripomore k spoznavni identifikaciji bralca, potrebni za intendirano ideološko interpelacijo (Potocco 2006, 7). Enako lahko predpostavimo glede načina, kako so v pesnitvi uporabljeni zgodovinski dokumenti, in sicer nevsiljivo, brez izrazitih grafičnih opozoril, da gre za citat ali parafrazo (Redekop 1985). Vendar nas vse to ne sme zavesti k sklepanju, da je pri Prattu prisoten en sam in enoznačen (ideološki) diskurz. Natanko v rabi doku-

kristjanjevalec; njuna pozicija v odnosu do krščanske vere je torej v trajanju pesnitve diametralno nasprotna. Na globlji, strukturni ravni pa je jasno, da je Črtomir v glavnem delu *Krsta* »šibek«, poražen junak, Brébeuf pa – četudi na videz poražen – je vzor notranje moči in nosilec moralne zmage.

mentov, namreč v načinu selekcije pridobljenega dokumentarnega gradiva, je možno zaznati vsaj dva različna diskurza.

Pratt je v resnici pazljivo izbral pripovedno snov iz obeh zgodovinskih virov. Glede na to, da je linearno, mehanično sledenje viru v pesnitvi osnovno načelo pripovedovalčevega oblikovanja naracije, ki ustvarja iluzijo identifikacije med pripovedovalcem in dokumentarnim virom, lahko tudi selekcijo gradiva razumemo kot preiščljeno narativno strategijo, pravzaprav kot način perspektiviranja lastne fokalizacije. V besedilu je to, kar je izbral, manj pomembno od tistega, kar pripovedovalec namenoma izpusti. Seznam izpustov je dolg (gl. Redekop 1985), klasificiramo pa jih lahko v dve skupini. Prvič: izpuščena je večina politično-zgodovinskega konteksta, zlasti tistega, ki bi izpostavljal politično stanje v Evropi in imperialistične težnje kolonizacijskih sil. Izpuščen pa je tudi kontekst bojov s staroselci in nasilnega pokristjanjevanja. Razlog za izpuste ne v enem ne v drugem primeru ni neoporečnost nagovora katoliške interpelacije, marveč so potrebni, da bi ustvarili distanco do francoskega imperializma in do kolonialnih bojov, v katerih bi vlogo glavnega junaka ošibila vloga kolonialnih sil »starega sveta«. Izpusti omogočajo narativo gradnje nove družbene skupnosti »ab ovo« (Pontuale 1992, 74; Redekop 1985, 51; Tschachler 1989, 100), na drugi strani pa omogočajo reprodukcijo kanadskega mita o mirnem prevzemu indijanskih ozemelj.

Oboje – prikritje francoskega imperializma in reprodukcija mita o mirnem prevzemu ozemelj – je pogoj, da je Pratt jezuita Brébeufa lahko kredibilno izbral kot vzor nacionalnega junaka. Pratt se je soočil z dilemo, ki je pravzaprav identična tisti, ki jo je moral reševati Prešeren ob izbiri Črtomirja za junaka svojega *Krsta*. Nadja Zgonik v kontekstu likovne umetnosti ugotavlja (2002, 118–127), da slovenska kultura ni premogla pravih zgodovinskih junakov in zgodovinsko pomembnih dogodkov. Prav zato Prešeren v *Krstu* sicer posega k zgodovinskemu motivu, a mu kot nosilca postavi psevdozgodovinskega junaka in ga tudi zapolni s psevdozgodovinsko snovjo, ki je po mnenju Kosa (2001b, 10) podobnejša Valvasorjevim zgodbam o Avreliju in Drogu kot pa zgodovinski narativi.

Da je imel Pratt pri izbiri mitskega heroja enako težavo kot Prešeren, nam dokazuje njegova odločitev, da je v pesnitvi *Towards the Last Spike* posegel po kolektivnem subjektu, ki ga na ravni metonimije predstavljata premier John MacDonald in vodja tehničnega štaba pri gradnji železnice William Van Horne. V besedilu *Brébeuf in njegovi sobratje* je bila njegova strategija bolj tvegana. Prattova težava je bilo prevladujoče videnje kanadske nacije kot bikulturne entitete, v katerem sta bila problematičen odnos dominan-

tne anglofone nad frankofono skupnostjo in skupna politična zgodovina, ki sta jo zaznamovala poraz Francozov pri Quebec Cityju (1759) in sočasni nasilni izgon francoske skupnosti iz Akadije (1755–64), prikrita. Zlasti britanski general James Wolfe (1729–1759), ki je Francoze porazil, je bil za francosko skupnost problematična figura. Bitka pri Quebec Cityju sicer ni ostala brez literarnih reprezentacij, vendar junaki dominantne anglofone kulture, zlasti odločilne bitke, v frankofoni kulturi niso bili primerni kot identifikacijska točka; Pratt se je zato odločil uporabiti francosko katoliško temo in francoskega junaka, tudi fokalizacija besedila sledi francoskim poročilom; da bi dosegel tudi identifikacijo anglofone skupnosti, pa je poudaril normanske korenine frankofonega junaka. S to identifikacijsko dvojnostjo utemeljuje bikulturni mit, k čemur pripomore namenoma neproblematična raba citatov izvornih jezuitskih poročil v angleškem prevodu, ki v perspektivi prevoda delujejo (ali to vsaj poizkušajo) kot dokumentarni temelj obeh kultur.

Posebna težava Prattove vizije bikulturnega mita je v tem, da je tudi v pesnitvi *Brébeuf in njegovi sobratje* posegel po potlačitvi (Tschachler 1989), ki je hkrati potlačitev nedominantnih jezikovnih skupin in poraz Indijancev kot simbolnih predstavnikov kanadske »divjine«. Prattova slika je poenostavitev staroselcev na divjake s prevladujočo mentaliteto surovosti. Vir poenostavitve sta kajpak oba dokumentarna vira in tudi na tej točki nevsiljivo prehajanje med dokumentarnim ter domišljijским poudarja avtoritativnost kanadske frankofone kolonialistične vizije. Hierarhično večvredno razmerje do »divjaške skupnosti« doseže vrh tik pred koncem besedila, v prizoru Brébeufovega mučenja. Kljub sledenju dokumentarnemu viru in enoviti fokalizaciji sta v prizoru sopostavljena dva diskurza: indijanski, ki Brébeufovo smrt tolmači na dobesedni ravni, kot ritualno žrtev, ki jo je treba raztrgati, in krščanski, ki žrtev simbolizira s prenosom v figurativni jezik in v zunajtelesno, duhovno vizijo (Redekop 1985, 53–55). Figurativni jezik in simbolično mišljenje sta skozi vse besedilo predstavljena kot hierarhično višja; v prizoru mučenja prevzameta vlogo, ki je v pesnitvi *Towards the Last Spike* pripisana tehniki, to je triumf (bikulturnega) naroda – podvrženje in potlačitev neznanega, divjega drugega, utelešenega v naravi ter v *Brébeufu* eksplisitno v indijancih. Teritorij in zgodovina nista (več) osmišljena z diskurzom staroselcev, ampak z diskurzom frankofono-anglofone skupnosti.

Zmaga figurativnega jezika je podprta s še enim in zadnjim izpustom. Pleme Huronov je bilo zaradi zgrešene vojaške strategije Francozov izbrisano. Pratt ne le hote zakrije izbris staroselcev kot osnovo skupne kulturne

identifikacije, temveč prikrije tudi britansko zmago pri Quebec Cityju, doseženo delno s pomočjo Huronov.

Križanja (sklep)

Kot smo videli, interdiskurzivni konflikt pri Prattu ni tako izrazit in zadeva manjše število nasprotujočih si diskurzov kot pri Prešernu, vendar v pesnitvi lahko sledimo konfliktnim perspektivam zlasti katolištva, protestantstva in staroselcev. Diskurz staroselcev je prisoten kot hierarhično nižji, »potlačeni« diskurz, s čimer se nakazuje, da je Prattu potrebna skupna zmaga nad »drugim«, da se zakrije problematičnost razmerja med dvema utemeljitvenima govornima skupnostma, prav v tem pa lahko vidimo nepripravljenost na modifikacijo utemeljitvenega mita iz bikulturne v večkulturno različico.

Pratt je o dejavnosti jezuitskih misijonov, ki jo je opisoval, dejal, da gre za »veliko dejanje nacionalne drame« (Pontuale 1992, 64). Njegova izjava, ki izraža občudujoč odnos do katoliškega delovanja v Kanadi in slednje povezuje z nacionalnim vprašanjem, je zelo drugačna od Prešernove že citirane opazke v pismu Čelakovskemu, da je eden od namenov *Krsta* prikupiti se duhovščini. Medtem ko Prešeren ne daje namigov o morebitni nacionalni intenciranosti *Krsta*, strukturno jo kvečjemu ruši, obenem izraža tudi svojo distanco do (slovenske) katoliške cerkve. Nejasnost odnosa do katolicizma in zamolčan odnos do nacionalnega vprašanja se zrcalita v nejasnem odnosu med katoliškim in nacionalnim diskurzom v *Krstu*, kar vodi k aporetičnosti in interdiskurzivni konfliktnosti, zlasti v odnosu med katoliškim in nacionalnim diskurzom.

Navkljub vsem podobnostim, ki smo jih zaznali med obema pesnitvama, v Prattovem besedilu takšne interdiskurzivne konfliktnosti v resnici ni mogoče zaznati. Zaznati je mogoče zgolj konfliktnost med katoliškim diskurzom in diskurzom ter perspektivo staroselcev. Hierarhična potlačitev drugega v imenu katoliškega diskurza simbolizira skupno, »evropsko« večvrednostno perspektivo abstrahiranja v simbolnem. Ta perspektiva je temelj skupnega frankofonega in anglofonega bikulturnega mita, ki svojo podobo dobiva v narativi zmage nad divjim in neznanim, bodisi v obliki narave bodisi – kot v primeru *Brébeufa* – personificiranim v staroselcih. Nenazadnje izpusti, kjer Pratt ne sledi dokumentarnim virom, kažejo, da je v pesnitvi nacionalni diskurz na osnovi katoliškega, ne pa z njim v konfliktu.

Katoliška in narodna interpelacija v Prattovem besedilu torej druga drugo eksplicitno podpirata. Kot je bilo razvidno iz doslejšnjih raziskav, predvsem Juvanovega raziskovanja interdiskurzivnih konfliktov, tega za Pre-

šernov *Krst* ni mogoče reči. V Prattovem besedilu, kjer pesnik prav spričo nacionalne interpelacije s sledenjem virom namenoma ohranja videz objektivnosti, ni bilo zaželeno ustvarjati dvoma in ambivalence niti – in še posebej – do katoliške interpelacije. Prešeren pa, na drugi strani, dvom in ambivalenco ustvarja vsaj z večdelnostjo pesnitve, večfokalno fokalizacijo, ambivalentnim opisom Bogomile v »mavrični zarji« ter zlasti nejasno Bogomilino in Črtomirjevo motivacijo za vstop v krščanstvo.

Literatura

- Archer, Anne. 1988. »The Story of an Affinity: D. G. Jones, Archibald Lampman, and 'Kate These Flowers.'« *Canadian Literature*, št. 122–123: 42–54.
- Arnold, Richard. 1981. »'The Clearer Self:' Lampman's Transcendental-Visionary Development.« *Canadian Poetry: Studies, Documents, Reviews* 8:33–55.
- Božič, Zoran. 2014. »The Baptism at the Savica by France Prešeren as a Successful Attempt to Outwit Censorship: A Romantic Confession of a Defeated Person, a Member of an Unfree Nation.« *Interlitteraria* 19 (2): 410–425.
- Buitenhuis, Peter. 1987. »E. J. Pratt and His Work.« V *Canadian Writers and Their Works: Poetry Series*, uredili Robert Lecker, Jack David in Ellen Quingley, 109–156. 3. zv. Toronto: ECW Press.
- Djwa, Sandra. 1977. »The 1920s: E. J. Pratt, Transitional Modern.« V *The E. J. Pratt Symposium*, uredil Glenn Clever, 55–67. Ottawa: University of Ottawa Press.
- . 1989. »Introduction.« V Edwin J. Pratt, *Complete poems* 1, uredila Sandra Djwa, xi–xlviii. Toronto: University of Toronto Press.
- Frye, Northrop. 1965. »Conclusion.« V *Literary History of Canada: Canadian Literature in English*, uredil Carl F. Klinck, 821–849. Toronto: University of Toronto Press.
- Johnson, James. 1984. »Brébeuf and His Brethren and Towards the Last Spike: The Two Halves of Pratt's National Epic.« *Essays on Canadian Writing* 29:142–151.
- Juvan, Marko. 2002. »Modernost Krsta pri Savici?« V *Romantična pesnitev: ob 200. obletnici rojstva Franceta Prešerna*, uredil Marko Juvan, 347–360. Obdobja 19. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.
- . 2016. *Imaginarij Krsta v slovenski literaturi: medbesedilnost recepcije*. Druga, popravljena in dopolnjena izdaja. Uredila Matija Ogrin in Jan Jona Javoršek. Elektronske znanstvene monografije (eZMono). Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU. <http://ezb.ijs.si/fedora/get/ezmono:imagination/VIEW/>.

- Kos, Janko. 1993. »Dekonstrukcija in metodologija literarne vede.« *Primerjalna književnost* 16 (1): 1–8.
- . 2001a. »Krst pri Savici v luči kritik in interpretacij.« V *Kerst per Savizi*, France Prešeren, 71–96. Celje: Mohorjeva družba.
- . 2001b. *Primerjalna zgodovina slovenske literature*. 2. izd. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Nyland, Agnes C. 1977. »Pratt and History.« V *The E. J. Pratt Symposium*, uredil Glenn Clever, 105–116. Ottawa: University of Ottawa Press.
- Paternu, Boris. 1974. *Pogledi na slovensko književnost: študije in razprave*, 1–2. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Pontuale, Francesco. 1992. »Brébeuf: Christian Ideology and Contradiction.« *Rivista di Studi Canadesi/Canadian Studies Review* 5:73–81.
- Potocco, Marcello. 2006. »Literatura, ideološkost in imaginarno.« *Primerjalna književnost* 29 (1): 65–82.
- . 2011. »Water in English Canadian Literature.« *Annales: Series historia et sociologia* 21 (1): 19–30.
- Pratt, Edwin J. 1989. *Complete Poems* 2. Uredila Sandra Djwa. Toronto: University of Toronto Press.
- Redekop, Magdalene. 1985. »Authority and the Margins of Escape in Brébeuf and His Brethren.« *Open Letter* 6 (2–3): 45–60.
- Reimer, Howard James. 1976. »Darwinism in Canadian Literature.« Doktor-ska disertacija, McMaster University.
- Scott, Francis Reginald. 1966. *F. R. Scott: Selected Poems*. Toronto: Oxford University Press.
- Slodnjak, Anton. 1968. *Slovensko slovstvo*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Tschachler, Heinz. 1989. »The Cost of Story, Ideology and Ambivalence in the Verse Narratives of E. J. Pratt.« *Canadian Literature*, št. 122–123: 93–106.
- Zgonik, Nadja. 2002. *Podobe slovenstva*. Ljubljana: Nova revija.